

Etnicitet i Rwanda och Burundi

En komparativ studie med fokus på etnisk konstruktion och
konflikt

Abstract

Vår uppsats är en komparativ studie av Rwanda och Burundi. I fokus står på vilket sätt etnisk polarisering har skapats och lett till återkommande konflikter. Den övergripande frågeställningen lyder: Varför har Rwanda upplevt svårare konflikter än Burundi? Vad har de båda länderna gemensamt och vad skiljer dem åt? Båda Rwanda och Burundi är rankade etniska system där social klass och etnicitet sammanfaller vilket har lett till konflikternas speciella karaktär. Rankade system kan utvecklas åt olika håll dess två länder är goda exempel på detta.

I fråga om polariseringen av etniska grupper visar vi att det är myter som har spelat stor roll. Den hamitiska myten är en produkt av det vetenskapliga tankesättet som präglade Europa under kolonialtiden. Myter i dessa två länder ligger som grund för en rasistisk utveckling av ideologin främst i Rwanda som mynnar ut i ett folkmord 1994.

Vi kommer fram till att förkoloniala strukturer har haft inverkan på hur de två länderna har utvecklat i postkolonial tid. Rwanda har länge varit en centralstyrd stat med en kung som har haft absolut makt. Burundi har varit mer decentraliserat med prinsar som har styrt mindre områden i landet. Dessa har konkurrerat om det kungliga ämbetet och har således behövt stöd från alla underordnade grupper (tutsi, hutu, twa). Prinsarna har utgjort en egen etnisk grupp (ganwa) och har därmed fungerat som ett stabiliserande element i Burundi.

Nyckelord: Rwanda, Burundi, etnicitet, rankade etniska system, hamitiska myten
Antal tecken: 63 623

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och Frågeställning	1
1.2	Teori	1
1.2.1	Etnicitet	2
1.2.2	Rankade och orankade etniska system	2
1.2.3	Rankade system i praktiken	3
1.2.4	Förändringar i rankade etniska system	3
1.2.5	Relationer mellan grupper i etniska system	3
1.3	Metod och material	4
2	Förkoloniala Rwanda och Burundi	5
2.1	Rwanda	5
2.1.1	Ubuhake	5
2.1.2	Mwami	6
2.2	Burundi	6
2.2.1	Bugabire	7
2.2.2	Ganwa och mwami	7
2.3	Etnisk medvetenhet	7
2.4	Den förkoloniala grunden	8
3	Den hamitiska myten	10
4	Kolonialtiden	12
4.1	Indirektstyre	12
4.1.1	Tyskarnas politik	12
4.2	Belgiens kolonialpolitik	13
4.3	Styrande och hegemonisk kast	13
4.4	Kolonialtidens effekter på Rwanda och Burundi	14
5	Postkolonial tid	15
5.1	Bahutumanifestet och partier med etniska skiljelinjer i Rwanda	15
5.2	Huturevolutionen i Rwanda (1959-1961)	17
5.2.1	Revolutionens påverkan på Burundi	18
5.3	Huturepubliken i Rwanda	18

5.4	Burundi mot självständighet.....	19
5.5	Partibildning i Burundi.....	19
5.6	Val och etnisk polarisering i Burundi	19
5.7	Tutsi-hima-monopol i Burundi (1966-1993).....	20
5.8	Valet 1993	21
5.9	Inbördeskrig i Burundi	21
6	Folkmordet i Rwanda 1994.....	22
6.1	Konfliktens organisatörer, orsaker och karaktär	23
7	Efter folk mord och svåra inbördeskrig	24
7.1	Burundi.....	24
7.2	Rwanda.....	25
8	Resultat	26
9	Litteraturförteckning	28

1 Inledning

Vi har under flera veckor jobbat på en uppsats som sätter etnicitet och etniska konflikter i fokus. Folkmordet i Rwanda och konflikterna i grannlandet Burundi var det som väckte vår uppmärksamhet. Vi ville veta vilken politik och vilka grupper som låg bakom den fatala utgången. Hur kan etnicitet leda till sådana blodiga konflikter? Kanske kan vår uppsats visa bakgrunden till detta och ge en större förståelse för det som har hänt i dessa länder. Bara ordet folkmord ger oss kalla kårar och det har känts meningsfullt att undersöka bakgrunden.

1.1 Syfte och Frågeställning

Till vår uppsats har vi valt en empirisk frågeställning; varför har Rwanda upplevt svårare etniska konflikter än Burundi, trots de olika ländernas liknande etniska konstellationer? Vad har länderna gemensamt och vad skiljer dem åt?

Vårt *syfte* är att med hjälp av teorier och empiriska exempel belysa bakomliggande orsaker till etniska konflikters i Rwanda och Burundi. Vi är medvetna om att fallen är beroende av sina speciella kontexter, men tror ändå att den högre abstraktionsnivån kommer att vara möjlig att applicera på andra fall av etniska konflikter.

1.2 Teori

Vi tror inte att det finns ett enkelt svar på varför folkmordet 1994, som tog en miljon människors liv, skedde i Rwanda och inte i Burundi, snarare att olika teorier belyser olika faktorer olika bra. Vår teoretiska kärnpunkt kommer till stor del att utgå från Donald L. Horowitz.

Horowitz teorier om etniska konflikter och dess karaktär kan i många fall appliceras på både Rwanda och Burundi. Vi vill få fram vilka variabler som skiljer de två fallen från varandra och det tror vi att vi kan göra med hjälp av dessa teorier. Vi har ingen ambition att komma med förslag på hur man ska kunna lösa problemen i dessa länder. Men vi vill belysa vilken karaktär konflikten har och vad det bär med sig. Vad konflikten handlar om och hur etnicitet kommer in i bilden?

Ett stort problem är ideologin som bygger på etnisk rensning. Hur kommer det sig att denna ideologiska riktning får fotfäste och inte stoppas av någon? Är det kanske konfliktens karaktär och de båda gruppernas förhållande till varandra som kan ge svaret? Det är verkligen ett ideologiskt tillkortakommande som vi har i dessa länder detta måste belysas. Horowitz teorier har potential att förklara en hel del utav konfliktens karaktär. Även vad konflikt orsakerna kan var.

1.2.1 Etnicitet

Enligt Horowitz är etnicitet en rad olika sätt som människor organiserar och kategoriserar sig själva. Det kan ses som något frivilligt eller som ett medlemskap som man får när man föds (Horowitz, 2000, s.55). Det finns fiktiva element i etniska gruppers tillhörighet, de behöver inte alltid var ett faktum, idén om ett gemensamt ursprung får grupperna att tänka i termer av familjetillhörighet (ibid. s.57).

Gruppernas gränser byggs upp med ett system av myter. Detta sker inte spontant, att bygga gränser mellan de olika grupperna är ett projekt som vem som helst kan hjälpa till att bygga bara man ger det en trovärdig grund att stå på (ibid. s.70). Detta ger en möjlighet att bygga etniska grupper med lite skicklig ingenjörskonst. Etnicitet kan användas instrumentellt för att nå sina syften.

1.2.2 Rankade och orankade etniska system

Horowitz delar upp etniska system i *orankade* och *rankade system* (Horowitz, 2000, s.21-24). Uppdelningen vilar på sammanträffandet eller icke sammanträffandet mellan *social klass* och *etniskt tillhörighet*. När social klass och etnisk tillhörighet sammanfaller kan man tala om rankade etniska system när olika etniska grupper finns representerade i alla samhällsklasser talar vi om orankade etniska system. Uppdelningen i ett rankat system gör det omöjligt att röra sig mellan de olika klasserna utan att byta identitet (ibid. s.22). Man är genom sin etnicitet även bunden till en social klass. Denna uppdelning får, enligt Horowitz, konflikter att dra åt olika håll.

Horowitz modell är en grov förenkling av verkligheten, men har en betydande förklaringspotential. Den visar att etniska grupper i rankade system är *vertikalt* uppdelade medan etniska grupper i orankade system är *horisontellt* uppdelade.

Rankade system är enligt Horowitz en produkt av en invasion och erövring, som har lett till skapandet av en under- och överklass, patron-klientrelationer dem emellan samt ideologin om en underordnad och överordnad grupp (Horowitz, 2000, s. 29).

1.2.3 Rankade system i praktiken

Hur fungerar ett rankat etniskt system i praktiken? I praktiken är gränsen mellan dessa system väldigt vag (Horowitz, 2000 s.24). Men Horowitz tar fram en del operationella indikatorer: En nyckelfråga är om alla grupper som är i kontakt med varandra har en uppmärksammas legitim elit, om detta är fallet så har vi ett orankat system (ibid. s.25).

Ranking är en del av sociala relationer och detta kan finnas även i orankade system. Men i ett rankat system så finns det bara en legitim elit och inte en i varje grupp och det är väl här man kan hitta den stora skillnaden. Det finns inte något system som är helt och hållet rankat eller orankat men vissa generaliseringar kan dock göras. Horowitz målar upp urtypen genom att visa att det förekommer olika etniska system men att dessa system är under konstant förändring. En underordnad grupp kan skapa en egen elit som ifrågasätter det rådande systemet (ibid. s.24). Möjligheten att skapa en egen elit kan begränsas genom att det överordnade gruppen kontrollerar staten som ger möjlighet att skapa denna elit. Vändes systemet genom en revolution så blir det givetvis viktigt för de andra att ha kontrollen över staten. Som vi ser det kan staten användas som ett hjälpmedel för att antingen bevara sin ställning i det rankade systemet eller som snabbt socialt avancemang.

1.2.4 Förändringar i rankade etniska system

Teoretiskt sett kan rankade system förändras på ett av dessa fyra sätt:(i) Underordnad grupp kan försöka att byta plats med den överordnade gruppen. (ii) De kan försöka avskaffa etniska skiljelinjer helt och hållet.(iii) De underordnade kan försöka resa sin position men ändå behålla den hierarkiska uppdelningens legitimitet. (iiii) De kan försöka få systemet till ett orankat system i stället för ett rankat (Horowitz, 2000, s.34).

1.2.5 Relationer mellan grupper i etniska system

Enligt Horowitz karakteriseras relationen mellan olika etniska grupper av ömsesidig rädsla för underlägsenhet, uteslutande eller utrotning. Inom grupperna skapas extrema reaktioner för ringa hot på grund av ångestladdad perception och fruktan gentemot den andra gruppen. Fruktan, som bottnar i ångest och rädsla för folkmord, underordning et cetera leder i sin tur till att de olika grupperna ställer extrema krav för att bibehålla eller förändra sin ställning (Horowitz, 2000, s.179).

1.3 Metod och material

Vi har gjort en komparativ studie enligt ”most similar systems design”. Vi anser att fallen Rwanda och Burundi har många likheter, när det gäller geografiskt läge, etnisk konstellation (cirka 85-90 % hutu, 10-14 % tutsi och 1% twa), topografi, demografi, ekonomi, religion, språk och historia. Dessutom har de både länderna varit arenor för etniskt massvåld mellan hutuer och tutsier (Uvin, 1999, s.253). Enligt Horowitz teori är dessa länder också rankade. De båda länderna började dessutom kämpa med sin självständighet under samma tidsperiod efter andra världskriget efter att ha administrerats som ett område under samma kolonialmakter.

Vi har här målat upp likheter i den oberoende variabeln. För att vi ska nå målet att göra en studie enligt ”most similar system design” så måste vi ha variation i den beroende variabeln. Det vi kan hitta efter en genomläsning av litteraturen är att Rwanda har upplevt en revolution 1959-1961 och ett blodigt folkmord under nittioalet. Burundi har inte haft det helt problemfritt men har inte fått samma extrema utfall. Det vill säga inte samma extrema konfrontation mellan de etniska grupperna. Finns det någon skillnad i de oberoende variablerna som kan förklara de olika utfallen?

För att illustrera vårt resonemang har vi valt att se på de etniska konflikterna i Rwanda och Burundi som två skilda konkava kurvor, där y-axeln är grad av etnisk polarisering och x-axeln tiden. Vi tänker börja i kolonialtiden och jobba oss framåt till idag.

Vi har använt oss av sekundärmaterial i form av böcker och tidsskriftartiklar och rapporter från Freedom House och SIDA:s hemsidor. Eftersom vi har valt att se på utvecklingen i Rwanda och Burundi som två kurvor, har vi behövt material som beskriver händelser från den förkoloniala perioden till dagsläget. Problem vi har stött på i materialsökningen har främst i bestått i att hitta källor daterade efter folkmordet i Rwanda, det verkar som intresset för Rwanda och Burundi med tiden har stannat av. Dessutom har vi stött på mycket intressant material som tyvärr har varit på franska, ett språk som ingen av oss behärskar. Ett mål i materialinsamlingen har varit att hitta material som sträcker sig över hela kurvan, samt som är oberoende, det vill säga inte skrivet ur ett hutu- eller tutsiperspektiv.

2 Förkoloniala Rwanda och Burundi

Merparten av de afrikanska länderna är artificiella statsbildningar, skapade av någon kolonialmakt. Intressant är att både Rwanda och Burundi skiljer sig från det här mönstret. När de införlivades i tyska Östafrika 1899 hade de under århundraden varit organiserade kungadömen (Reyntjens, 1996, s.7). Vad som ytterligare skilde dem åt från många andra afrikanska länder var deras strängt hierarkiska uppbyggnad och klart avgränsade territorium (Ahlander, s 5).

Innan européerna kom så fanns det många små kungarikerna som var grupperade kring Buganda, Rwanda, Burundi och Buha (Scherrer, 2002, s.18). Det som mötte dem var alltså organiserade kungarikerna. De stora kungarikerna var expansiva och höll arméer för att nå sina mål och hade en utbyggd administration (ibid. s.19).

2.1 Rwanda

Boskapsskötande tutsier började, precis som till Burundi, komma till Rwanda på 1400-talet. De besegrade de olika hutuklanerna genom sin överlägsna krigskonst och slog sig ned bland dem. Då hade hutuer redan organiserat sig i småstater. En ömsesidig social påverkan skapades då tutsier och hutuer började byta produkter från boskapsskötsel mot produkter från jordbruket med varandra. Denna fredliga samexistens ändrades i samband med tutsiinvasioner som resulterade i att tutsierna etablerade lokala militärstyren. Samtidigt förekom ingen etnisk segregering. Hutu och Tutsi delade samma språk *kinyarwanda* (som tutsierna tog över från hutuerna), de bodde tillsammans på bergssidorna och gifte sig med varandra utan hänsyn till etnisk tillhörighet (Ahlander, 1975, s.6).

2.1.1 Ubuhake

De olika grupperna, twa, hutu och tutsi representerade under 1800-talet olika yrkeskategorier. Medan tutsi var boskapsskötare, administratörer eller soldater var hutu jordbrukare. Till grund för den här samhällskonstellationen låg ett feodalt

system som kallas *ubuhake* vilket innebar ömsesidig lojalitet och utbyte av varor och tjänster (Sellström-Wohlgemuth, 1995, s.10)

Enligt den klassiska formen av *ubuhake* gav en tutsipatron en ko till sin hutuklient. Eftersom en hutu inte var tillåten att äga boskap, vilket symboliserade rikedom och makt, innebar detta inte bara en ekonomisk gåva utan också en chans till social rörlighet. Om patronen gav en ko till sin klient, som i sin tur producerade fler kor, kunde korna delas mellan patron och klient och ge upphov till att hutun klättrade i social rang och blev ”tutsifierad” (*icyihuture*), något som var helt beroende av patronens natur och generositet (Prunier, 1995, s 13).

2.1.2 Mwami

Något av det som först slog de första européerna som kom till Rwanda var vikten av kungliga institutioner. Kungen, *mwamin*, som levde i centrala Rwanda sades förkroppsliga Rwanda. Han besatt en stor, central, auktoritär makt och ansågs vara Rwandas fader och patriark, som hade skickats av Gud för att styra landet. Mwamins val kunde således inte ifrågasättas, eftersom hans dömanden alltid var heliga och därmed rättvisa (Prunier, 1995, s.9-10). Mwamin utsåg själv alla tjänstemän från provinsguvernörer till de olika kullarnas funktioner, i stort sett uteslutande tutsier (Ahlander, 1975, s.6)

Under *mwamin* fanns tre olika sorters chefer: *mutwale we buttaka*, som ansvarade för distribuera land, jordbruksproduktion och taxering, *mutwale wa ingabo*, som bland annat ansvarade för att för rekryteringen till kungens armé och sen *mutwale wa inka*, som såg till betesmarkerna. Merparten av cheferna var tutsi, men vissa *mutwale we buttaka*-poster gick till hutu, eftersom hutubefolkningen i regel stod för jordbruksproduktionen. Cheferna, liksom övrig administration, hade som uppgift att kontrollera landet, se över produktion och betesmarker och att samla in skatter och överskott. Kontrollen var hårdare närmare statskärnan och minskade längre ut i periferin. Skatterna var anpassades för olika *umusoz*i (kullar) och *rugo* (familjer) i enlighet regeringens krav. (Prunier, s 9-12).

2.2 Burundi

I Burundi tycks skillnaden mellan hutu och tutsi precis som i Rwanda, under den förkoloniala perioden, ha varit mycket komplex. På det gemensamma burundiska språket kirundi har ordet hutu två betydelser: antingen etnisk eller kulturell tillhörighet eller social rang. En tutsi kunde således vara både tutsi och hutu, tutsi enligt kulturell och etnisk identitet och hutu i relation till en högre ansedd patron. Det var med andra ord status framför etnisk identitet som avgjorde rang och privilegier (Lemarchand, 1994, s.9-10).

2.2.1 Bugabire

I Burundi fanns en institution som liknade Rwandas ubuhake, nämligen *bugabire*. Denna institution gjorde precis som ubuhake skillnad på patroner (*shebujja*) och klienter (*mugererwa*). Patronerna, med större rikedomar, gav skydd åt klienter med lägre status, ofta i form av jord och boskap, i utbyte mot service och ”gåvor”. Det var i patronen intresse att behandla klienten rättvist så att han inte skulle lämna honom. Det här beroendeförhållandet gjorde, med vissa undantag, att institutionen fungerade relativt rättvist och stabilt. (Lemarchand, 1970, s.36)

2.2.2 Ganwa och mwami

I Burundi fick kungamakten aldrig samma centrala makt som i Rwanda. De flesta provinsguvernörer i Burundi hade en stark ställning och kunde själv utse lokala funktionärer, som i flera fall var hutuer. Det uppstod istället en prinslig kast runt mwamin som kallades *ganwa* (från vilken mwamin valdes). De delade makten med provinsguvernörerna, som med tiden också kom att tillhöra *ganwa*. Förekomsten av *ganwa* i Burundi utgör en central skillnad mellan Rwanda och Burundi, denna innebar nämligen att tutsier i Burundi inte självklart identifierades med makt, som fallet var i Rwanda (Ahlander, 1975, s.6).

Kampen om makten i Burundi koncentrerades mellan prinsarna inom *ganwa*-kasten som var tvungna att maximera sitt stöd både bland hutuer och tutsier för att uppnå brett stöd och legitimitet (och därigenom nå kungatronen). Burundis kungadöme var alltså inte, som i Rwanda, förknippat med tutsiernas överlägsenhet, istället hämtade Burundis kungadöme mycket av sin legitimitet från sin symboliska identifikation med hutuelement (Lemarchand, 1994, s.37-39).

Ganwa och *mwami* levde avskilt från den övriga tutsibefolkningen, som bestod av två huvudgrupper, *banyaryguru* och *hima* (varav den förstnämnda hade högst status och tillhörde det kungliga hovet). Vanliga hutuer och tutsier var jämställda och giftermål dem emellan var vanligt förekommande (Uvin, 1999, s. 255).

2.3 Etnisk medvetenhet

Även innan och under kolonialtiden så identifierade sig människorna i denna region först och främst som medlemmar i en klan. I Rwanda fanns det mer än femtio olika klaner och i Burundi fanns det över tvåhundra klaner (Scherrer, 2002, s.24). En klan är en social kategori som inte har något att göra med politiserad etnicitet. Över sjuttio procent av klanerna inkluderade både Hutu, Tutsi och Twa.

De sju största klanerna i Rwanda visar på en stor blandning utav de etniska grupperna (ibid. s.25).

2.4 Den förkoloniala grunden

Redan nu kan vi se vissa skillnader mellan Rwanda och Burundi som har effekt på framtiden. Vi kan konstatera är att Rwanda var mer centralstyrt medan Burundi var mer decentraliserat. Att koppla ihop etnicitet och klass till en början blir svårt. Det finns olika sociala klasser i de båda länderna. Enligt Horowitz är ranking en del utav mänskligheten. Varför dessa länder kommer att få en mer eller mindre skarpa etniska konflikter går inte att förklara med hur samhällena såg ut i förkolonial tid. Den förkoloniala samhällsstrukturen kom bara att användas av kolonialmakten under deras tid med *indirekt styre*. De kan urskilja politiska förhållanden som de kan stärka och använda för att nå sina mål.

Tutsiminoriteten lyckades bygga upp sin hegemoni i de båda kungarikena med hjälp av boskap. Tutsi använde sin boskap för att bygga upp ett ömsesidigt förhållande med de stammar som redan befolkade området. Nyckeln till förhållandet låg i ett ömsesidigt utbyte mellan tutsi som hade boskap och hutu och twa som odlade mark, jordbruksprodukter mot det som kor kan producera (Lemarchand, 1970, s.19). Det var ett komplext förhållande som inte bara uppvisade tutsis suveräna politiska makt. I vissa fall levde tutsi i symbios med de olika stammarna och i andra fall lyckades de bli chefer över mindre områden. På andra ställen var relationen av ren kommersiell natur. Den politiska organisationen bestod utav klaner och vissa fall flera grupper som inte var rankade i förhållande till varandra (ibid.).

Vi kan redan i ländernas förkoloniala historia hitta skillnader som kommer att kunna utnyttjas och därmed ge olika utfall. I Burundis politiska system fanns *ganwa* som genom blodet hade rätt till tronen i Burundi (ibid. s.22-23). Rekryteringsbasen för det kungliga ämbetet låg i en helt separat etnisk grupp i Burundi. På grund av deras särskilt upphöjda ställning rankades de över de vanliga tutsier (ibid.). Systemet skapade också konkurrens. Varken mwami eller ganwa hade monopol på makten utan var tvungna att söka ett bredare stöd från de andra grupperna (ibid. s. 24). Ska vi tala i termer av ranking var ganwa rankade över alla andra. I Burundi fanns också två kategorier av tutsi, den lägre kasten *tutsi-hima* och den övre kasten *tutsi-bayanguru* (ibid. s.23-24). Det visar att Burundi redan här var mer socialt varierat.

Rwanda presenterar en helt annorlunda historia där mwami förknippas med tutsi. I Rwanda fanns det inte något incitament att få stöd från bredare massor när armén var helt kontrollerad och helt dedikerad för tutsis (ibid. s.24).

Sammanfattningsvis vill vi visa på att kungarna i Rwanda var tutsi och i Burundi ganwa. Men även hutu var en del i den styrande klassen. Hutu- chefer försvinner först när Belgien tar över som kolonialmakt. I Rwanda fanns det till så sent som 1959 förutom någon form av adel och kung, fyrtiofem chefer och runt

femhundra subchefer där ibland många hutuer. I Burundi fanns det också många chefer som var en del i den styrande klassen och dessa kom från ganwa, hutu och tutsi (Scherrer, 2002, s.19).

3 Den hamitiska myten

De första européerna som kom till Centralafrika var starkt påverkade av 1800-talets antropologiska rastänkande. De var dessutom förstummade över att de, som de kallade, ”totalt vilda negererna”, hade kunnat bygga upp så pass väl fungerande kungadömen. Som konsekvens började de upptäcktsresande antropologerna att romantisera och bygga teorier angående de olika gruppernas (hutu, tutsi, twa) härkomst, styrkor och svagheter, för att på så sätt bland annat få klarhet i varifrån den kungliga traditionen härstammade (Prunier, 1995, s.5-6)

I en typisk text daterade från 1800-talet beskrivs twa som:

Medlemmar av en utdöende och snabbt försvinnande ras [...] Matwa presenterar ett antal väldefinierade somatiska karaktärsdrag: han är liten, satt, muskulös, och väldigt hårig; särskilt på bröstet. Med ett apliknande platt ansikte och enorm näsa, är han ganska lik aporna, som han jagar i skogen (ibid. s.6).

Hutu beskrevs som en grupp som:

[...] uppvisar typiska bantudrag. [...] Generellt sett är de korta och satta med stort huvud, ett jovialt uttryck, stor näsa och enorma läppar. De är extroverta människor som tycker om att skratta och leva enkla liv (ibid.).

Om tutsierna skrevs:

En mututsi av god ras har inte fått någonting från negererna, frånsett färgen. Han är vanligtvis mycket lång, åtminstone 1,80 m, ofta 1.90 eller mer. Han är väldigt smal, ett karaktärsdrag, som blir mer påtagligt med ålderns. Hans drag är mycket fina: hög panna, smal näsa och fina läppar som ramar in vackra, skinande tänder. Batutsikvinnorna är ofta ljusare i färgen än deras män, mycket slanka och snygga i sin ungdom, fast de tenderar att bli tjockare med åldern. [...] Begåvade med en livlig intelligens, visar tutsierna upp en förfining som är ovanlig bland primitiva människor. Han är en ledare av naturen, kapabel till extrem självkontroll och uträknad god vilja (ibid.).

Mannen som sägs ha börjat skriva om den hamitiska myten och de olika gruppernas karaktärsdrag och härkomst var upptäcktsresande John Hanning Speke. Hans (ogrundade) teorier pekade på att regionens kungadömen hade byggts upp av en hamitisk, ”överlägsen ras”, en ”överlägsen civilisation”, från södra Etiopien, nämligen tutsierna. Ytterligare (alltmer bisarra) ”vetenskaplig” teorierna från den här tiden, som talade om tutsiernas, hamitiskt ursprung och överlägsenhet accepterades och kom att spela stor roll för hur tyskarna och

sedermera belgarna valde att styra regionen Ruanda-Urundi (ibid. s.11). Som exempel på detta skriver en av de mest viktiga belgiska administratörerna (1920) att:

Batutsierna är menade att regera. Deras fina framtoning är i sig nog anledning att ge dem stor prestige *vis-à-vis* de underordnade raserna som omger dem. Det är inte konstigt att de mindre intelligenta, enklare, spontanare, mer tillitsfulla, bahutuerna har låtit sig förslavas utan att ens göra revolt (ibid.).

Sist men inte minst hade den hamitiska myten stor påverkan på urinvånarna själva. Efter sextio år av bombarderingar med stereotyper, teorier om tutsiernas överlägsenhet enligt den hamitiska myten et cetera hade tutsierna ego vuxit och totalt krossat hutuernas värdighetskänslor (ibid.). Den hamitiska myten är ett utmärkt exempel på hur gränser mellan etniska grupper skapas, som Horowitz teori menar genom ett system av myter.

4 Kolonialtiden

”All cultures are myth sustained in that they derive their legitimacy from a body of values and beliefs which tend to embellish or falsify historical truth”
(Linden, 1977, s.2)

Vid Berlinkongressen 1884-85 delades Afrika upp emellan de olika europeiska stormakterna. Rwanda och Burundi tillhörde därefter Tyskland och kom att kallas Ruanda-Urundi, eftersom de administrerades som ett område. Tillsammans med Tanganyika bildade de Tyska Östafrika. Vid den här punkten hade i stort sett inga européer besökt Burundi eller Rwanda, främst på grund av de båda kungadömenas starka krigsmakt och svårtillgänglighet. När de första kolonisatorerna kom till Ruanda-Urundi, trodde de olika grupperna på samma gud, de talade samma språk och levde sida vid sida (Ahlander, 1975, s.6-7).

4.1 Indirektstyre

Inte förrän 1899 upprättade tyskarna de första militärpostererna. Vid den här tidpunkten stod det klart att kolonialmakten ville upprätta ett indirekt styre i Ruanda-Urundi (Ahlander, 1975, s.7). Indirekt styre ansågs under den här tiden, av många kolonialmakter, nödvändigt, eftersom de saknade tillräckligt med personal och eftersom det var svårt att kommunicera över långa avstånd (Mamdani, 1996, s.72). Tyskarna förlitade sig i och med det indirekta styret på den inhemska tutsi-ganwa-förvaltningen, som under tyskarnas bevakning, skulle ansvara för områdets dagliga administration. 1914 fanns inte mer än 16 tyska tjänstemän och militärer i Ruanda-Urundi (Ahlander, 1975, s.7).

4.1.1 Tyskarnas politik

En tidig formulering av tysk politik visar att de har för avsikt att knyta ”sultanerna” till sig genom att erbjuda dem möjligheten att driva in skatt och gå kolonialmaktens ärende. Tyskarna inser redan nu att detta kommer att vara lättare att genomföra i Rwanda än i Burundi. Rwanda var redan centralstyrt och hade ingen större konflikt om vem som skulle inneha tronen. I Burundi däremot

kommer det att vara svårare på grund utav att det är decentraliserat och hade mer konkurrens om det kungliga ämbetet (Lemarchand, 1970, s.48-49).

Under denna tid så ville man hitta dem de skulle liera sig med. Detta byggde delvis på rena iakttagelser av det faktiska politiska förhållandena i de båda länderna. Det gick inte att komma ifrån att det var vissa etniska grupper som hade mer makt men frågan är om det fanns någon etnisk medvetenhet eller om det bara var sociala klasser. Bland kolonisatörerna låg den hamitiska myten som grund för deras politik (Scherrer, 2002, s.21).

4.2 Belgiens kolonialpolitik

1919 tog Belgien över kontrollen över Ruanda-Urundi, men det dröjde fram till 1926-1931 innan deras koloniala policy började implementeras. Till skillnad från Tyskarna var Ruanda-Urundi viktiga och värdefulla delar av deras koloniala imperium. De gjorde sitt bästa för att förstå, styra och utveckla dessa samhällen men förståelsen grundade sig på den tidens vulgära vetenskap om rasers olika kvaliteter. Denna ”vetenskapliga” värdering ledde till förenklingar av ett annars komplext och rikt samhälle (Prunier, 1995, s. 35-36).

Belgarna använde hutuer från både Rwanda och Burundi som slavarbetare i sina andra kolonier. För att hålla koll på sina arbetare (hutuerna) och administratörer (tutsier) infördes 1926 identitetshandlingar som var tvungna att medhavas där det framgår vilken grupp man tillhör (Scherrer, 2002, s.27).

1930 gav biskop Mgr Classe kolonialmakten rådet att stödja tutsierna. Skulle de förtryckas skulle det ge upphov till revolution och hat gentemot de europeiska kolonisatörerna. Han tillade att belgarna inte skulle hitta några bättre lämpade att styra än tutsierna, eftersom dessa var mycket intelligenta och aktiva, de förstod sig på befolkningen och landets utveckling bättre än några andra. Det slutgiltiga rådet löd att arbeta med dem. Det passade belgarna mycket väl, många redan existerande hutu-chefer avskedades och ersattes med tutsier (Prunier, 2005, s.26-27). Vid slutet av Belgiens närvaro i Ruanda-Urundi, år 1959 var fyrtiotre av fyrtiofem chefer tutsier, samma sak gällde 549 av 559 av undercheferna, detta eftersom utbildning och jobb inom administrationen reserverades exklusivt åt tutsier (Uvin, 1995, s.255).

4.3 Styrande och hegemonisk kast

I Rwanda hade kolonialmakten skapat en hegemonisk kast som bestod av tutsier. Den var hegemonisk i den bemärkelsen att de kontrollerar alla institutioner och har monopol när det gäller kultur politik och kontroll över de underordnade. Tutsier visade därmed i Rwanda en hegemonisk kontroll. Tutsier i Rwanda var så

övertygade över deras etniska grupps överordnade ställning att kraven från de underordnade grupperna avisas med hänvisning till att den naturliga ordningen (Lemarchand, 1970, s.472-473).

Denna överlägsenhet hade kolonialmakten byggt upp med hjälp av den hamitiska myten. Kolonialmakten står för en tutsifiering av samhället där man starkt understryker dess överlägsenhet i förhållande till hutu och twa. Under kolonialtiden hade tutsier fått möjligheten att bygga vidare på sin överlägsenhet genom att hutuer stängdes ute från administrationen. Man kunde nu koppla social överlägsenhet med en etnisk grupp, ett rankat etniskt system. Förändringarna i sådana system som vi påtalat ovan kan te sig på fyra olika sätt revolution blir det som kommer att leda till förändring i Rwanda. Tyvärr så kommer inte revolutionen att leda till någon förbättring av situationen utan kungariket kommer att återuppstå med hutuer i toppen.

När vi ser på Burundi så fanns istället en styrande kast. Den styrande kasten placerades utanför tutsi-huturrelationen. Viss socialmobilitet var möjlig i Burundi (Lemarchand, 1970, s.473). Det vi har påtalat här ovan är att det var mycket mer konkurrens om kungamakten i Burundi detta emellan ganwaprinsar. Ganwa har inte fått det epitetet som en överlägsen ras som tutsierna fått i Rwanda.

4.4 Kolonialtidens effekter på Rwanda och Burundi

Under inflytande av kolonisatorerna främst mellan 1920 till 1945 ändrades maktbalansen radikalt mellan de olika grupperna i Rwanda och Burundi (Scherrer, 2002, s.19). Belgarna tog över efter tyskarna och byggde vidare på den hamitiska myten. De stod därmed för en etnicering av samhället. Bugabire och ubuhake gick från att vara en viktig institution till att vara marginaliserade.

När Belgien tog över den före detta tyska kolonin var det ganwa som hade makten i Burundi och tutsier som styrde i Rwanda (ibid. s. 27). Sambandet mellan social klass och etnicitet i Rwanda började under den här tiden att byggas på genom att stänga ute hutus från högre utbildning och administration (Lemarchand, 1970, s.73-74). Hutuernas lott var hårt arbete som jordbrukare och inom annan service åt staten (Scherrer, 2002, s.27). I Burundi var det annorlunda, mycket på grund av ganwasystemets närvaro. Det fanns inte någon tänkt policy ifrån Belgiens håll att bara utbilda tutsier i Burundi. Många tutsier såg istället själva de politiska möjligheterna med en utbildning varav många sökte sig till skolorna. Tutsierna i Burundi hade inte samma behov av att behålla sin dominanta position som sina kastfränder i Rwanda (Lemarchand, 1970, s.75). Vad som skapades var en hegemonisk kast i Rwanda och en styrande kast i Burundi.

På våra tänkta kurvor kan man nu se en vandring uppåt mot etnisk polarisering främst i Rwanda där det är tutsier som förknippas med makt. Kolonisatorerna bygger vidare på detta genom den hamitiskamyten. Ganwa fungerar som en separat etniska grupp i Burundi och gör att det inte är samma polarisering mellan tutsi och hutu. Burundis utveckling mot etnisk polarisering är inte lika hög.

5 Postkolonial tid

”The last battle of the colonised against the coloniser will often be the fight of the colonisers against each other.” (Frans Fanon, *The Wretched of the Earth* i Prunier, 1995, s.xi)

Självständigheten skapade givetvis en ny situation. Det som kolonialmakten hade byggt upp kom nu att visa sig i en rasistisk ideologi. Även här fanns det skillnader i Rwandas och Burundis utveckling. Förtrycket av hutuer i Rwanda var mer påtagligt. I Burundi fanns det en styrande klass som har gjort att hutu och tutsi har hamnat i en lägre ställning.

Vid slutet av kolonialtiden började precis som i alla postkoloniala stater en kamp om staten. Staten sågs både i Rwanda och Burundi som ett medel att nå privilegier för att behålla eller höja sin ställning gentemot andra etniska grupper (Scherrer, 2002, s.9).

5.1 Bahutumanifestet och partier med etniska skiljelinjer i Rwanda

En central punkt i politiseringen av etnicitet är att det skapades förväntningar på en förändring som aldrig materialiserades. I början av mitten av 1950-talet började rwandiska intellektuella hutuer att formulera om dessa uteblivna förväntningar i politiska mål. Detta visade sig i *bahutumanifestet*.

I mars 1957 formuleras det manifest som visade i vilken riktning politiken var på väg. Det formuleras längs de etniska skiljelinjerna (SIDA, 2004, s.102). ”The heart of the matter,[...], ’lies in the political monopoly of one race, the Tutsi race, which, given the present structural framework, becomes a social and economic monopoly” (Lemarchand, 1970, s.149). De som formulerade manifestet var utbildade hutuer som inte var organiserade inom partier (ibid. s.150). Än så länge var detta politik som enbart behandlades bland eliterna. Denna etniska antagonism var inget som spred sig till den rurala befolkningen (SIDA, 2004, s.104).

Den belgiska administrationen insåg att förändringar var på gång. De borde, enligt belgarna, aktiveras och kontrolleras genom att införa institutionella förändringar. Detta skapade spänningar mellan tutsieliten och den belgiska administrationen. Belgarna såg det som nödvändigt att stanna kvar tills de har kommit till en lösning i Rwanda. Detta såg inte tutsieliten som någon lösning. För tutsierna var bahutumanifestet inget som hade brett stöd utan representerade bara synen hos en liten minoritet utav hetlevrade hutuer. Tutsierna såg den belgiska

administrationen och deras politik som anledning till den oroliga situationen. Endast självständighet från den belgiska administrationen skulle ge tutsierna chansen att återställa ordningen och bestämma Rwandas framtid (Lemarchand, 1970, s.153-154).

Tutsieliten under denna tid var inte helt enig om politiken som skulle drivas när de nått självständighet. Tutsierna representerade en blandning av konservativa, reaktionära och moderata politiska strömningar. Vissa tutsier ville låta på bördorna för den rurala befolkningen genom sociala och konstitutionella reformer. Det var ingen grupp som var dominerande, men på grund av upprepade attacker från hutujournalister mot monarkin gick de samman. En annan anledning för dem att sammanfogas under konservativa idéer var att belgarna hade upprättat en paramilitär som hade i uppgift att undersöka möjligheterna för en överlåtelse av makten under säkra omständigheter (ibid. s.154).

Svaret på bahutumanifestet kom 1958 då en grupp äldre tutsier publicerade ett dokument utfärdat av mawamins domstol. ”Kigwa, came to the throne by reducing the indigenous Hutu tribes to a state of servitude, and thus 'there could be no basis for brotherhood between Hutu and Tutsi'”(ibid.). Det bildas under denna tid snabbt politiska partier med etniska skiljelinjer. Först ut för att driva bahutumanifestet var Kayibanda som har värdefulla kontakter med intellektuella hutuer. Han skapade Mouvement Social Muhutu (MSM) som inte lyckades skapa något större stöd från gräsrotterna förutom i två mindre områden. Den stora tillgången för hutuledarskapet var det villkorlösa stödet de fick från den katolska kyrkan. Detta gav dem tillgång till den inhemska dagspressen. Detta gav dem möjligheten att sprida deras idéer och kritisera den rådande ordningen. Dessa tidningar lästes av både afrikaner och européer. Det var journalistiken som var deras främsta vapen (ibid. s.151).

Den största oenigheten mellan hutuledarna var taktiken som skulle riktas mot den styrande oligarkin. Skulle kampanjen föras mot alla tutsier eller bara mot den högre aristokratin? Denna taktiska aspekt var det enda som skilde hutueliten från varandra (ibid.). Denna splittring gjorde att en man vid namn Gitera skapade en utbrytargrupp Association pour la Promotion sociale de la Masse (APROSOMA). Båda grupperna hade demokrati som mål men till skillnad från MSM ville APROSOMA ha demokrati som inte bara sträckte sig till hutuer (ibid. s. 151-152).

Tutsieliten kände sig hotade när administrationen stödde hutueliten. Detta skapade solidaritet mellan tutsierna som hade som mål att få bort belgarna för att behålla monarkin. Introduktionen av demokrati skapade ännu mer osäkerhet och misstänksamhet hos tutsieliten. Mwami Mutaras död som enligt vissa var ett verk utav administrationen ledde till att UNAR (Union Nationale Rwandaise) bildas av konservativa Tutsier 1959 (ibid. s.154-158).

UNAR har som mål att behålla monarkin i ett självständigt Rwanda. Under ett massmöte i Kigali proklamerar de sin ställning och behovet av nationell enighet. Målet var att kasta ut belgarna och återställa de traditioner och kultur som kolonialmakten har förstört. De som inte tillhör partiet skulle, enligt UNAR:s politik, ses som folkets, mwamins och Rwandas fiender (Lemarchand, 1970, s.159).

Senare samma år dök ett nytt parti upp, RADER (Rassemblement Démocratique Ruandaise). Deras mål är att arbeta mot att realisera en social, ekonomisk, politisk och kulturell ordning som bygger på demokrati och harmonin mellan grupperna i Rwanda. Men trots de goda intentionerna fick de bara stöd från ett fåtal tutsistudenter (ibid. s.160). Partiet sågs inte med blida ögon av vare sig monarkin eller tutsieliten. Det beskylldes för att vara skapat av kolonialmakten (SIDA, 2004, s.105).

Samtidigt radikaliserades det gamla partier MSM till en mer sammansatt organisation som kallade sig Parti du Mouvement de l'Emancipation Hutu, mer känt som MDR-PARMEHUTU. PARMEHUTU framskrider som ett parti med en militant organisation helt dedikerat för hutuernas sak med mycket stöd i och omkring Gitarama-Ruhengiri (Lemarchand, s 1970, s.160). Gitarama-Ruhengiri var områden där Tutsi dominansen först etablerades under kolonialmakten (SIDA, 2004, s.105).

5.2 Huturevolutionen i Rwanda (1959-1961)

En abrupt förändring av den koloniala politiken under sent 1950-tal banade väg för en huturevolution i Rwanda. Rwanda genomgick då en omvandling från en tutsiledd monarki till en hutuledd självständig republik 1962. Under en treårsperiod ersattes de flesta tutsier av hutuer på de viktigaste posterna (SIDA, 2004, s.105).

Det var kyrkan som såg till att en hutuisk kontraelit kunde byggas upp. Kyrkan och främst tutsier plockade upp idéerna o rasernas lika värde (Prunier, 1995, s.43-44). Men som vi har sett så hårdnar de rasistiska tankegångarna i bahutumanifestet och dess svar från konservativa Tutsier.

Den framväxande monetära ekonomin tog död på det gamla patron-klient-systemet och både hutuer och tutsier tog del av den nya ekonomin (Prunier, 1995, s.42). Det var ingen social revolution som kom att äga rum. Den nya ekonomin hade gett båda grupperna liknande inkomster så den erbjöd inga aristokratiska inslag (ibid. s.50). I själva verket var det ett majoritetsstyre som hutuernas kämpade för medan tutsierna ville ha omedelbar självständighet för att behålla monarkin. Det var en kamp mellan två eliter, den ena stödd av kyrkans nya tankegångar och den andra äldre neo-traditionalistiska tutsieliten stödd av kolonialmakten sedan 1920 (ibid.).

Revolutionen ska som sagt inte ses som någon social revolution utan tidens rasistiska anda gav bara en förändring av vilken etnisk grupp som skulle styra. För bönderna och de fattiga blev det ingen större förändring, de bytte bara patron. ”It is indeed questionable whether the average Hutu peasant has been stirred into a new political consciousness by the revolution; all the revolution meant for him was a shift in the direction of clientage ties, not a drastic alteration of the pre-existing authority system” (Lemarchand, 1970, s.493).

5.2.1 Revolutionens påverkan på Burundi

Ingen annan händelse gjorde mer för att öka den etniska spänningen i Burundi än huturevolutionen i Rwanda. Denna skapade bland annat rädsla och misstänksamhet mellan burundiska politiker. Man fruktade respektive önskade från båda sidor att Burundi skulle utvecklas i samma riktning som Rwanda, det vill säga att landet skulle införa en majoritetsrepublik, på bekostnad av en av grupperna hutu eller tutsi (Lemarchand, 1994, 60-62).

5.3 Huturepubliken i Rwanda

Rwanda förklarades självständigt 1 juli, 1962. Efter detta följde en tid av enpartistyre och en tillbakagång till mwamistyre. Under Kayibandas (PARMEHUTU ledaren) tid som president så får den unga republiken samma typ av ledarskap som mwamin tidigare utövat, han styrde som en ny "hutumwami". "When the ruler gives an order, he must be obeyed, not because his order falls into the sphere over which he has authority, but simply because he is the ruler" (Prunier, 1995, s.57).

Ideologin som Kayibanda styrde efter var mycket rasistisk (inspirerad av bahutumanifestet). Det enda värdet som förespråkades var värdet av att vara hutu och demografisk majoritet som grund för demokrati (ibid. s.58-59).

Efter Kayibanda tar Habyarimana över genom en "blodlös kupp". Kayibanda hade isolerat Rwanda från omvärlden vilket hade skapat både diplomatiska och ekonomiska svårigheter. Kayibanda regimen hade inte lyckats utveckla landet, Rwanda var det fattigaste landet i hela Afrika och det rådde brist på det mesta. Habyarimana kunde ta makten utan något större motstånd han hyllades av både tutsier och utbildade hutuer. Tutsier hyllade honom för att han garanterade deras säkerhet (ibid. s.74-75).

Habyarimana fortsatte i Kayibandas fotspår när det gällde den totala politiska isoleringen av tutsier och ideologin som förespråkade sambandet mellan demokrati och demografisk majoritet. Armen var hårt hållen när det gällde att hålla den ren från tutsier, det var förbjudet för männen i armen att gifta sig med tutsikvinnor (ibid. 75-76).

Både Kayibanda och Habyarimana jobbade hårt för att upprätthålla den etniska polariseringen. De strävade efter att styra massorna genom den ideologi som grundades under kolonialtiden fast omvänt. De lantbrukande hutuernas på kullarna runt om i landet hade ingen större nytta av att hutuernas hade makten men de var stolta över att tillhöra den styrande aristokratin. Det var precis som under kolonialtiden när mindre bemedlade tutsier åtnjöt få fördelar men ändå tillhörde den överordnade gruppen (ibid. s. 80).

5.4 Burundi mot självständighet

Precis som i Rwanda genomfördes under 50-talet i Burundi flera reformer för att folkligt deltagande i landets styrelse. I Burundi ledde detta dock inte till en klar konflikt mellan hutu och tutsi, eftersom de etniska skiljelinjerna inte var lika klara som i Rwanda. Här fanns inte heller samma klara arbetsfördelning mellan hutu och tutsi, det fanns exempelvis tutsi i norr som vaktade sin egen boskap et cetera. I Burundi förknippades inte heller, som tidigare påpekats, inte tutsi automatiskt med makt, eftersom det var ganwakasten som styrde. I både Rwanda och Burundi hade dock såväl belgarna som den katolska kyrkan favoriserat tutsi i exempelvis utbildningshänseenden, men detta fick inte betydelse förrän på 60-talet då ganwa förlorade sin ledande ställning (Ahlander, 1975, s.20).

5.5 Partibildning i Burundi

I stället för etniska skiljelinjer mellan hutu och tutsi, kännetecknades tiden mot självständighet av konflikter mellan olika ganwa-familjer, främst bezi och batware (Lemarchand, 1994, s. 51). Efter att belgarna, under FN, hade tvingats införa viss grad av demokrati (1948) bildades två partier som båda identifierades med bezi- och batware-familjerna: UPRONA (Union Pour le Progrès National), som var ett nationalistiskt, enande parti, mot kolonialmakten och det mer konservativa partiet PDC (Parti Démocrate Chrétien), som stöddes av den belgiska kolonialmakten (Reyntjens, 1996, s. 7).

5.6 Val och etnisk polarisering i Burundi

Vid övergången till självstyre, 1961, vann UPRONA som leddes av ganwaprinsen Louis Rwagasore. Prinsens etniska oberoende, nationellt enande ambitioner och breda legitimitet skulle kunna ha betytt mycket för landets fortsatta enande utveckling. Rwagasore mördades dock kort efter valet av anhängare av oppositionspartiet PDC och ersattes av en tutsiledare. Rwagasores död var i kombination med huturevolutionen i Rwanda av stor betydelse för den skarpa etniska polariseringen som kom att präglade Burundis framtida utveckling (Lemarchand, 1994, s. 53-57)

De två händelserna ledde till en splittring inom UPRONA och en tävlan om statsmakten mellan tutsi-hima, tutsi-banyaruguru och en liten, framväxande

hutuelit. Som i alla nyligen självständiga stater i Afrika var staten mycket viktig, eftersom den innebar stora fördelar för den som kontrollerade den. Statskontrollen blev dessutom viktig på grund av huturevolutionen i Rwanda, eftersom den av tutsierna sågs som den enda möjligheten att bevara sina privilegier och av hutuerna som en chans till snabbt socialt avancemang (Uvin, 1999, s.256).

Legitimitetskrisen, som maktkampen förde med sig, kulminerade 1966 då monarkin avskaffades och regering utsattes för en statskupp ledd av general Micomberos trupper. Fram till 1965 hade monarkin setts som en stabiliserande faktor mellan de olika etniska grupperna, men i samband med den etniska polariseringen som följde efter prins Rwagasores död och huturevolutionen i Rwanda sågs kronan mer som ett hinder än som en lösning på landets politiska problem (Lemarchand, 1994, s.59).

5.7 Tutsi-hima-monopol i Burundi (1966-1993)

Efter Micomberos statskupp 1966 monopoliserade en grupp tutsi-himas, som hade kontroll över större delen av armén, makten i Burundi. För att genomföra detta monopol, exkluderade tutsi-hima andra tutsier och hutuer från makten (Uvin, 1999, s.256). I samband med detta assimilerade sig ganwa med tutsierna (Lemarchand, 1994, s.15).

Från 1966 till 1993 koncentrerades den politiska och ekonomiska makten till tre militärregimer, som alla använde sin militära styrka för att bibehålla makten. Alla viktiga poster, inom UPRONA, armén, polisen, säkerhetsstyrkan etc. monopoliserades under den här tiden av tutsi-minoriteten. Inte förrän på 80-talet började märktes en ökning av anställda hutuer inom den formella ekonomin och den offentliga sektorn (Uvin 1999, s.256-257).

Den politiska tutsi-hima-eliten representerade en mycket smal social bas. För att styra landet i enlighet med sina intressen, implementerade de sin politik genom mycket hårda medel. Ett exempel på övervåld som detta resulterade i var 1972, då armén skulle slå ner ett hutuuppror i södra Burundi. Det resulterade i att armén stannade i området i två månader, dödade 100 000-150 000, mestadels utbildade, hutuer (lärare, sjuksköterskor, administratörer) och tvingade runt 150 000 hutuer på flykt. Den här händelsen skapade tillräckligt med rädsla för att regimen skulle kunna förtrycka hutuerna i ytterligare tjugo år. Händelsen bidrog till att ytterligare kristallisera landets hutu- och tutsi-identiteter (ibid.,s 256-258).

Våld bröt ut igen 1988 då bönder från norra Burundi dödade 3000 tutsier. För att återställa ordningen skickades militären in, vilken dödade runt 20 000 hutuer och skickade ytterligare tiotusentals på flykt. De inledande upproren 1972 och 1988 representerar båda samma mönster: ryktesspridning startade bland hutuer (om tutsi-invasion, folkmord etc), som ledde till dödandet av tutsier, som i sin tur resulterade i militär vedergällning och massmord (ibid s 259).

5.8 Valet 1993

Under 90-talet var dåvarande presidenten Buyoya, efter en lång tid av enpartisystem, tvungen att acceptera flerpartidemokrati. Presidentens försök till etnisk försoning sågs av många som en risk för att befolkningen skulle rösta efter etnisk tillhörighet, vilket skulle innebära en klar hutumajoritet. Författningskommittén inledde sitt arbete för flerpartisystem 1991 vilket resulterade i en författning som klart proklamerade etnisk enighet och försoning. Efter att lagen om enpartisystem hade offentliggjorts i april 1992 började ett flerpartisystem ta form, vilket trots sina stränga regler för partibildning, resulterade i sju oppositionspartier (Reyntjens, 1996, s.10-11).

1 juni, 1993, efter trettio år med UPRONA vid makten hölls val i Burundi. Valet stod mellan två partier: FRODEBU (Front Démocratique du Burundi) och UPRONA. Inför valet kom partierna, som hade medlemmar att från både hutu- och tutsigrupperna, att klassas som hutu- och tutsipartier. Medlemmar från det extrema hutu-partiet PARAMEHUTU såg FRODEBU som en laglig kanal för att uttrycka sina ståndpunkter samtidigt som många tutsier såg UPRONA som en motpol till PARAMEHUTU men också som en företrädare av tutsiintressen (ibid). Valet vanns av FRODEBU, partiets ledare Ndadaye fick 65% av rösterna och 65 av 81 mandat i nationalförsamlingen och slog därmed med stor majoritet UPRONA:s ledare Buyoya, vilket innebar hutu-majoritet i parlamentet. Buyoya erkände sig, utan minsta tvekan besegrad. Omvärlden och burundierna själva såg denna liberaliseringsprocess som exceptionellt lyckad (Lemarchand, 1994, s.178).

5.9 Inbördeskrig i Burundi

Valet i Burundi rörde upp känslor bland båda grupperna, tutsierna var rädda för konsekvenserna av en hutumajoritet och vedergällning. Inte långt efter att Ndadaye hade utsetts till vinnare stormade tusentals tutsistudenterna och hängivna UPRONA-medlemmar gatorna i protesterade mot vad de ansåg vara en etnicering av den burundiska politiken. 2 juli försökte fyrtio tutsitruupper ledda av en handfull officerare ta över makten utan resultat. Obesegrad formade således Ndadaye regering varav 7 av 15 var tutsi, inklusive premiärminister Kinigi (Lemarchand, 1994, s180-181).

Konflikter intensifierades i samband med att Ndayes efterföljare Ntariyamira mördades i ett flygplansattentat tillsammans med Rwandas president Habyarimana 1994. Presidentmorden tillsammans med folkmordet i Rwanda ökade rädslan mellan hutuer och tutsier och ledde till en decennielång konflikt mellan regeringen och gerillagrupper (Freedom House 1).

6 Folkmordet i Rwanda 1994

En radikalisering av hutuideologin inträffade 1990 då hutuernas monopol på makt hotades av RPF (Rwandan Patriotic Front):s armé (som bestod av organiserade regeringsmotståndare, med båda hutu- och tutsitillhörighet, i exil). För att lösa konflikten mellan RPF och den sittande regeringen träffades de stridande parterna, år 1993, i Arusha där de förhandlade fram ett maktdelningssystem som skulle ena landet på bekostnad av de regerande hutupartierna. Runt den här tidpunkten beslutade sig hutuextremister för att förfölja och driva ut tutsier samt moderata hutuer som var positiva till Arusha-fördraget (Destexhe, 1995 s.28).

”Folkmordsplanen” arbetades fram inom en nära cirkel som omgav president Juvénal Habyarimana. Från 1990 förkom otaliga tutsimassaker, som Habyarimana och regeringen var delaktiga i, utan att någon blev straffad. En sektion av MRND (Mouvement Républicain Nationale for development) samt CDR (Coalition for the Defence of the Republic) tillsammans med nystartade extremistgrupper började verka för en rasistisk ideologi. Tillsammans med armén och de styrande arbetade de fram lösningar för hur de skulle få kontroll över armén och media, varav båda elementen sedermera utgjorde viktiga instrument för genomförandet av folkmordet. Mindre än ett år innan folkmordet startade två nära medarbetare till presidenten en privat radiokanal (Radio Mille Collines) som sände populärmusik varvat med rasistiska meddelanden som: ”graven är bara halvfull, vem vill hjälpa oss fylla den?”. Ungdomssektorn inom MRND och CDR och militärgrupperna *Interhamwe* (de som attackerar tillsammans) och *Impuzamugambi* (de som bara har ett mål) hade dessutom ganska snart 50 000 medlemmar sinsemellan (Ibid. 29-30).

Den 6 april 1994 sköts presidenten Habyarimanas plan ner. Med ombord var president Habyarimana och Burundis president Ntaryamira. Samma dag som nyheten om presidentens död offentliggjordes delades dödslistor ut över tutsier och hutuer med demokratiska ambitioner (ibid., s.31). Identitetskorten, som de olika grupperna bar med sig skulle visas upp vid vägspärrar, dessa fungerade antingen som frikort eller säker död. Kyrkor dit tutsier och moderata hutuer drog sig för att söka skydd blev ofta måltavlor för de värsta massakrerna (ibid. s 31-32).

Den 18 juli 1994 deklarerade RPF att kriget var över och bildade en ny regering med Bizimanga (hutu) som president och Twagiramungu (hutu) som premiärminister. Den reella makten fanns dock hos överbefälhavaren för RPF Kagame (tutsi), som utnämndes till vicepresident och försvarsminister (Sellström-Wohlgemuth, 1995, s.16). Fram till dess hade över en miljon moderata hutuer och tutsier dödat till följd av storskaliga massakrer och efterföljande folkmord (Reyntjens, 2004, s.177).

Det tog bara två år att bygga upp hela den Rwandiska statens administration, som efter folkmordet 1994, kännetecknades av total human och materiell

förödelse. Den snabba återhämtningen berodde till stor del på den rwandiska statens traditionellt sett starka, centrala natur. RPF-regimen, som gick vinnande ur folkmordet och inbördeskriget, lyckades således under relativt kort tid få kontroll över både stat och samhälle (Reyntjens, 2004, s.209).

6.1 Konflikten organisatörer, orsaker och karaktär

Det står nu klart att organisatörerna bakom folkmordet var en liten grupp som tillhörde regimens politiska, ekonomiska och militära elit som genom sin extrema hutu-ideologi försökte motstå politisk förändring. Det faktiska mördandet utfördes av militären, men också av civila hutuer runt om i städer och ute på landsbygden. Administrationen fungerade mycket effektivt, från kärna till periferi, något som var typiskt för det traditionella rwandiska samhället. Rwanda hade med andra ord alla förutsättningar för genomförandet av folkmordet: en välorganiserad förvaltning, kontrollerad landyta, en befolkning som lydde ordet och en ideologi med mördande potential (Prunier, 1995, s.238).

Trots att hutuerna hade haft den politiska makten i 40 år gjorde tutsierna, på grund av tyskarnas och belgarnas favorisering, bra ifrån sig inom den ekonomiska och sociala sektorn (de anställda på utländska ambassader, affärsmän var exempelvis ofta av tutsi-härkomst). Deras etnicitet var med andra ord fortfarande förknippad med klass, vilket på många sätt gjorde folkmordet mer politiskt än etniskt (ibid., s.232).

7 Efter folkmord och svåra inbördeskrig

Eliterna i Rwanda och Burundi har valt olika vägar för att hantera sina liknande etniska dilemman. Medan Burundi har valt att öppet erkänna etniska skillnader genom ett system av etniska kvotering har Rwanda valt den motsatta vägen genom att försöka ”avetnicera” samhället (SIDA, 2004, s 150).

7.1 Burundi

Enligt Freedom House har Burundi rört sig från att vara ett icke-fritt land till att vara ett delvis fritt land. Förändring beror på att det år 2003 skrevs en ny burundisk konstitution. Efter tio år av inbördeskrig träffades de stridande parterna i Arusha där förhandlingar ägde rum, i vilka Sydafrikas president Nelson Mandela var ordförande. Dessa ledde fram till en konstitution som byggde på ett maktdelningssystem, som i praktiken innebar att majoritetshutupartiet PARAMEHUTU samt alla utom en av de resterande gerillagrupperna fick vara med i regeringen, därigenom också vara medbestämmande i den fortsatta politiska utvecklingen. Dessutom valdes en etnisk hutu vid namn Ndayizeye till president. Vid skapandet av den nya konstitutionen var förhoppningarna höga att stridigheterna i Burundi skulle minska, men den resterande gerillagruppen FNL upphörde inte med sina aktiviteter (Freedom House (1)).

Andra hinder förutom FNL som Burundi står inför är bristen på en legitim politisk ordning som bygger på sociala kontrakt mellan de styrande och de styrda. De mer eller mindre demokratiska institutionerna som existerade i det traditionella samhället förstördes under den postkoloniala perioden (SIDA, 2004, s.150). Idag kännetecknas samhället istället av en modernare form av det gamla klientpatronsystem i vilken en patron utser en klient efter egenintresse istället för att se till nationens bästa (ibid. s.151). Det är med andra ord inte spelet som har ändrats, bara spelarna.

7.2 Rwanda

Enligt Freedom House senaste klassificering från 2005 är Rwanda inte ett fritt land. Rwandas politiska rättigheter och friheter har dock förbättrats efter att landet år 2003 införde en ny konstitution som tillät politisk pluralism samt presidentiella och legislativa val, en förändring som dock har visat på ringa politiska valmöjligheter. Detta bland annat eftersom partier som är organiserade kring etniska eller religiösa åsikter har förbjudits (Freedom House (2)).

Den RPF-ledda regeringen förlängde 1999 den demokratiska övergångsperioden med fyra år. År 2000 avgick president Pasteur Bizimungu (hutu) och ersattes av vicepresidenten Kagame (tutsi) som de facto redan hade all makt. Valet 2003 vanns av Kagame och RPF, mycket beroende på inskränkningar i yttrandefriheten och förbudandet av det populära hutu-partiet MDR (Mouvement Démocratique Républicain) (ibid.).

Dagens struktur i Rwanda påminner till stor del om strukturen under Habyarimanas styre. Kring Kagame finns ett klientistiskt nätverk som fattar alla viktiga beslut och överlåter den dagliga statliga administrationen till kabinettet. Nätverket, eller den slutna cirkeln, består av tutsi med gemensam bakgrund i Uganda, till och med ursprungligen från samma prefektur i Rwanda (SIDA, s 124). Samma klientiska mönster, som har en lång tradition och kallas *akazu*, fanns under Habyarimanas regim, men bestod då av ett nätverk av hutuer (Reyntjens, 2004, s.208).

Både Habyarimana och Kagame har dessutom manipulerat befolkningens etniska identiter. Medan Habyarimana förde en politik som slutligen ledde till etniska utrensning, har Kagames politik lett till en strukturell diskriminering av hutuer. Båda har också använt storskaligt våld för att eliminera sina motståndare (Reyntjens, 2004, s.208). Sedan 1995 har exempelvis hutu-eliter och andra intellektuella hutuer utsatts för trakasserier, frihetsberövande och fysisk eliminering (ibid., s.180).

Den sociala uppdelningen är dock inte lika klar som innan folkmordet. Idag ser den sociala uppdelning istället ut som följer: tutsier som bodde i Rwanda under- och överlevde folkmordet, tutsier som överlevde folkmordet, men som inte bodde i Rwanda under den tiden, hutuer som överlevde och var ansvariga för folkmordet, hutuer som medverkade under tvång, hutuer som överlevde folkmordet och som inte var bosatta i Rwanda. Både hutuer och tutsier som var närvarande diskrimineras av dagens regim (SIDA, 2004, s.126).

Utmaningar Rwanda står inför är bland annat att läka sårerna efter folkmordet 1994 och att skapa tillit mellan folket och staten. Dessutom måste ideologin som låg bakom folkmordet elimineras, något som inte är lätt eftersom den bygger på 40 år gammal propaganda om en grupps överlägsenhet och en annans underlägsenhet (SIDA, 2004, s.133).

8 Resultat

”Rwanda and Burundi provide an object lesson in the political manipulation to which group identities have been subjected since colonial times.” (Scherrer, 2002, s.18)

Genom vår analys och teoretiska bakgrund har vi kommit fram till att Rwanda och Burundi idag utgör fall av rankade etniska system. Dock kan vi se att Rwanda är mer rankat än Burundi. Där har tutsier på ett tydligare sätt förknippats med såväl social klass och makt.

Precis som Horowitz teori säger så kan rankade system förändras på olika sätt. De olika vägarna till förändring som Horowitz beskriver är förenklingar av verkligheten så är det svårt att säga precis vilka Rwanda och Burundi har valt. Men vi kan se att eliten i Rwanda genom huturevolutionen försökte ersätta den överordnade tutsigruppen med den underordnade hutugruppen. Burundi, som är mer socialt och etniskt fragmenterat har snarare haft en elit med mer enande ambitioner.

Etnisk polarisering är sedermera något som förstärks vid val och politiska vägskäl. Känslan av etnisk tillhörighet är något som skapas av politiker, till en början av kolonialmakten för att administrera området med hjälp av den inhemska befolkningen. Vi ser hur den sociala uppdelningen (mellan patroner och klienter) spelade större roll än den etniska uppdelningen innan kolonialtiden.

Skillnaden mellan de två länderna har sina rötter i förkolonial tid. Burundi har haft en ganwaklan, som har fungerat som en egen etnisk grupp, över både hutuer och tutsier, samt som en stabiliserande faktor mellan hutuer och tutsier. Burundi har genom ganwasystemet varit mer decentraliserat och mer beroende av legitimitet från både hutuer och tutsier.

Rwanda har haft en lång tradition av auktoritärt styre. Mwamin har haft all makt att utse chefer både innan och under kolonialtiden. Rwanda har därmed haft ett starkt centralstyre som inte utsatts för någon konkurrens.

Etnicitet och social klass sammanfaller i samband med kolonialmaktens intåg och skapar ett rankat system när kolonialmakten utser tutsier som den överordnade gruppen. Detta byggs upp med hjälp av den ”hamitiska myten” det vill säga europeisk vetenskap som säger att en etnisk grupp är överordnad en annan rent naturligt. Det som koloniserarna mötte i dessa länder var kungadömen som var organiserade kring fasta institutioner. Under denna tid var det helt ofattbart att ”negrer” kunde nå en sådant sofistikerad religiös och politisk statsbildning. De började fantisera om alla större eller mindre kungadömen i Afrika och skapade en myt om att det kungliga styrelsesättet kommit med inkräktare från Etiopien det vill säga Tutsier.

Våld förekommer i stor utsträckning i de båda länderna men det har varit mer organiserat i Rwanda. Majoriteten lyder staten vilket har varit en förutsättning för att genomföra ett planerat folkmord. Den starka staten har vidare haft stor betydelse eftersom staten har setts som ett verktyg för att resa den egna gruppen.

Ideologin som är uppbyggd kring den etniska uppdelningen har spelat stor roll. Detta har skapat en tutsiideologi som bygger på att de ska styra och en hutuideologi som bygger på att de alltid varit förtryckta och därmed skulle ha rätt att rensa bort förtryckare. I Rwanda är ideologin starkare och har byggts upp under längre tid.

Tiden efter självständighet kännetecknas i Rwanda av en strider om statsmakten mellan hutuer och tutsier. Eftersom det både i Rwanda och Burundi inte finns några möjligheter att dela upp landet i autonoma delar, utan stora omflyttningar, blir istället stridsäpplet kontrollen av staten och en rasistisk ideologi ger konflikten dess karaktär. I Burundi stod kampen istället mellan olika ganwafamiljer och sedan mellan ganwakasten och tutsi-hima och tutsi-banyaguru och hutuer som såg monarkin som ett hinder istället för ett stabiliserande element.

Burundis etniska polarisering och konflikter mellan hutuer och tutsier uppkommer i samband med den sista styrande ganwaprinsens död och huturevolutionen i Rwanda. Detta har dock inte ännu haft samma katastrofala följder som i Rwanda. Kurvan över etnisk polarisering och tid har med andra ord varit högre i Rwanda, men gick upp drastiskt i Burundi efter att ganwasystemet avskaffades.

Kampen om staten har varit viktig i både Burundi och Rwanda, eftersom staten har setts som ett medel för att bevara privilegier inom de rankade systemen eller som ett medel för snabbt, socialt avancemang. I Rwanda har statskampen koncentrerats till hutuer och tutsier medan den i Burundi har utspelat sig mellan flera grupper (tutsi-hima, tutsi-banyaruguru, hutuer och olika ganwa-familjer).

Man klumpar konflikter i tredje världen och kallar dem etniska konflikter men att det finns mer djupgående konflikt orsaker. Etnicitet används för att mobilisera folk att uppnå den politiska klassens mål att kontrollera staten. Staten används som medel för att förtrycka den andra gruppen inte som demokratisk serviceinstitution. Alla konflikter som har utspelat sig efter självständigheten har handlat vilken etnisk grupp som har rätt till staten. Hutuerna anser att de har rätt till staten efter som de är i majoritet i Rwanda.

Rwanda och Burundi kan sägas vara varandras spegelbilder. Konflikter i respektive länder sprider rädsla över gränserna. På så sätt har bland annat huturevolutionen och folkmordet 1994 påverkat Burundi medan politiska mord och spänningar i Burundi har påverkat Rwanda. Den ömsesidiga påverkan, det historiska arvet, ångesten och fruktan för underlägsenhet och folkmord och det rankade systemen gör det svårt för länderna att hitta praktiska lösningar på sina politiska problem. Rwanda och Burundi har under senare tid valt olika vägar för att möta dessa problem. Det blir spännande att se om Burundis försök till etnisk enighet genom kvotering lyckas bättre än Rwandas på många sätt traditionella, omvända politik. Vissa tecken finns på att Burundis politik har fungerat bättre, enligt Freedom House, klassas de exempelvis bättre i fråga om politiska rättigheter.

9 Litteraturförteckning

- Ahlander, Dag S, 1975. *Rwanda och Burundi*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet
- Destexthe, Alain, 1995. *Rwanda and Genocide in the Twentieth Century*. London: Pluto Press
- Horowitz, Donald. L, 2000. *Ethnic Group in Conflict*. Berkeley and Los Angeles: University of California press
- Lemarchand, René, 1970. *Rwanda and Burundi*. London: Pall Mall Press
- Lemarchand, René. 1994. *Burundi: Ethnocide as discourse and practice*. Cambridge: Woodrow Wilson Center Press and Cambridge University Press
- Linden, Ian, 1977. *Church and Revolution in Rwanda*. Manchester: Manchester University Press
- Mamdani, Mahmood, 1996. *Citizen and Subject, Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*. Princeton: Princeton University Press
- Prunier, Gérard, 1995. *The Rwanda Crisis, History of a Genocide 1959-1994*. Hong Kong: C. Hurst & Co. (publishers) Ltd
- Reyntjens, Filip, april 2004. ”Rwanda, ten years on: From genocide to Dictatorship”, *African Affairs* vol. 103, nr. 411, 177-210.
- Reyntjens, Filip, 1996. *Burundi, landet med kuppen utan slut*. Uppsala: Reprocentralen HSC
- Scherrer, Christian P, 2002. *Genocide and Crisis in Central Africa Conflict Roots, Mass Violence, and Regional War*. Westport: Praeger Pub.
- Sellström, Tor & Wohlegemuth, Lennart, 1995. *Rwanda-ett land i kris*. Uppsala: Reprocentralen HSC
- Uvin, P, april 1999. ”Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda –Different Paths to Mass Violence”, *Comparative Politics* vol. 31, nr. 3, s. 253-271.
- (1)www.freedomhouse.org/research/freeworld/2003/countryratings/burundi/htm
- (2)www.freedomhouse.org/research/freeworld/2003/countryratings/rwanda/htm
- A Strategic Conflict Analysis for the Great Lakes Region*, 2004. Stockholm: SIDA